

Kirjat

Saamelaisen kulttuuriperintöyön omaehtoisuudesta

Áile Aikio: Saamelainen museo? Tutkimus saamelaisen kulttuuriperinnön ontologisesti politiikasta. Oulu: Kustannus-Puntsi, 2023, 198 s. ISBN 978-952-5343-58-8

Mitä kulttuurille tapahtuu, kun se irrotetaan käyttöyhteyksistään ja asetetaan näytteille museoon? Tähän yleisluontoiseen kysymykseen löytyy mielenkiintoisia näkökulmia Áile Aikion sosiologian alan väitöskirjasta. Aikio tarkentaa kysymykseen, miten saamelaisuutta pitäisi museossa esittää. Hän analysoi tapoja, joilla Inarissa sijaitseva Saamelaismuseum Siida koostaa saamelaista kulttuuriperintöä, ja kysyy, kuinka omaehtoista saamelaisuuden esittäminen siellä on. Tutkiesaan alkuperäiskansaistamiseksi kutsumaansa prosessia Aikio samalla kartuttaa saame-

laisuutta koskevaa tietoa ja tietoisuutta.

Sosiologiasta, saamentutkimuksesta ja museologiasta ponnistava tutkimus määrittelee teoreettiset lähtökohtansa ontologisen politiikan käsitteen avulla, joka tuo esiin todellisuuksien moninaisuuden sekä sen, kuinka noita todellisuuksia koostetaan erilaisten käytäntöjen kautta. Näkökulmana siinä korostuu ajatus, jonka mukaan kulttuuriperintö ei ole pysyvää, saati universaalia.

Aikion tutkimus koostuu laajasta yhteenvedosta sekä neljästä artikkelista, joista kaksi on englanninkielistä, yksi pohjoissaamen- ja yksi suomenkielinen. Yhteenveto on laadittu suomeksi. Yksi artikkeleista on kirjoitettu yhdessä professori Sanna Valkosen kanssa. Artikkelit ovat syntyneet tutkimushankkeissa, joiden yhteiset tavoitteet ovat vaikuttaneet osaltaan kysymyksenasetteluihin.

Aikion tutkimuksen kohteena on Siidan kaksi päänäyttelyä ja samalla koko instituution synthyistoria ja toimintakäytännöt. Museon toiminnan taustalla vaikuttaa toisaalta suomalainen kansallinen kulttuuriperintöhallinto, toisaalta saamelainen itsehallintojärjestelmä, joilla kummallakin on omat tavoitteensa ja tehtävänsä. Tutkimuksesta käy selvästi ilmi Siidan asema keskeisenä saamelaista kulttuuria kokoaavana ja esittelevänä kulttuurilaitoksena, jolla on merkitystä sekä sisä- että ulkoryhmälle. Saamelaisille se toimii oman kulttuuriperinnön vaalijana ja samalla kulttuurisena peilinä, itsetutkiskelun paikkana. Suomen valtaväestölle ja muille ei-saamelaisille kävijöille se tarjoaa ainutlaatuisen näyteikunan saamelaiseen kulttuuriperintöön Suomessa.

Aikio hyödyntää osatutkimuksissaan kekseliäästi erilaisia aineistoja: museon toimintakertomuksia ja museotoimikunnan esitystä, näyttelyitä sekä niihin

liittyviä esineluetteloita ja valokuvia sekä näyttelyteosten tekijöiden kanssa käytyjä vuoropuheluita. Menetelmäkseen Aikio mainitsee teoriaohjautuvan sisällönanalyysin, jota kysymyksenasettelussa ohjaa kulttuuriperinnön ontologisen politiikan teoria.

Aikion tutkimus lukeutuu sosiologian alaan, joka puolestaan kytkeytyy laajempaan yhteiskuntatieteiden historiaan, jota on leimannut vahva eurosentrismi. Tutkimuksen Eurooppa-keskeisyys on ollut näkyvintä silloin, kun se on kohdistunut ei-länsimaisiin ja esimoderneiksi määriteltyihin kulttuureihin ja yhteisöihin. Saamelaisuuden tutkimuksessa tämä perinne on ilmentynyt lappologiaksi kutsuttuna kulttuurievolutionistisena tutkimussuuntauksena, joka dominoi niin museoiden kokoelmia ja keruukäytäntöjä kuin tutkimustakin vielä 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Representaatioiden tasolla lappologinen perinne on vaikuttanut aina nykypäivään saakka. Aikion harjoittama saamen-tutkimus asettuu tiukasti eurosentrisiä perinteitä vastaan. Sen lähtökohdat ovat dekolonisoivia eli kolonialistisia ajattelu- ja esitystapoja purkavia.

Saamelaisen kulttuuriperinnön suhde sitä ympäröiviin ja sen kanssa vuorovaikutus-

suhteissa oleviin kulttuureihin ei ole passiivinen ja yksisuuntainen. Vähemmistö- ja enemmistökulttuurien keskinäistä kanssakäymistä säätelevät monenlaiset ja -suuntaiset valta-, alitus- ja hyötysuhteet. Kun enemmistökulttuurit usein alistavat, omivat ja hyödyntävät vähemmistökulttuureita, vähemmistökulttuurit puolestaan valjastavat enemmistökulttuurien keinoja ja rakenteita omiin tarkoituksiinsa. Instituutiona museo on esimerkki tällaisesta alun perin valtakulttuurin instituutiosta, joka voi palvella myös vähemmistökulttuurien pyrkimyksiä tuottaa tietoa itsestään ja itselleen.

Keskeisenä teoreettisena käsitteenä ja analyttisenä välineenä Aikion tutkimuksessa toimii saamelaistaminen (*sámáidahttit*). Käsite viittaa tässä yhteydessä erityisesti saamelaismuseon toimintatapojen- ja käytäntöjen muuttamiseen siten, että ne "edesauttavat saamelaisia kehittämään, ylläpitämään ja suojelemaan kulttuuriin ja kulttuuriperintöään, elvyttämään unohdettuja perinteitä sekä siirtämään sitä seuraaville sukupolville" (43). Osana koko tutkimusta läpäisevää saamelaistamisen prosessia Aikio soveltaa tutkimukseensa saamenkielisiä

käsitteitä (esim. *gulahallat*), jotka purkavat jo kielen tasolla eurosentristä ja kolonialistista ajattelua. Työskentely tutkimuskäsitteiden saamelaistamiseksi on keskeinen osa Aikion tutkimuksen teoreettis-metodologista antia.

Keskustelun ja tutkimusalan saamelaistamiseen ja siten myös diskursiiviseen haltuunottoon tähtää myös se, että saamelaisuutta koskevaa tieteellistä tutkimusta tehdään myös saamen kielillä, mitä periaatetta Aikio toteuttaa esimerkiksi viitöskirjaan sisältyvässä pohjoissaamenkielisessä artikkelissaan. Tutkimuksen monikielisyys heijastaa saamelaisen todellisuuden monikielisyyttä ja mahdollistaa sen saavutettavuuden mahdollisimman monille (saamelaisille) lukijoille. Arvion kirjoittajalla on ollut käytössään tekijän laatima suomennos pohjoissaamenkielisestä artikkelista.

Museon saamelaistamista pohiessaan Aikio kiinnittää huomiota siihen, millaisille yleisöille se on suunnattu. Näyttelyyn rakentuva yleisökonstruktio näkyy niin esinevalinnoissa kuin siinä, millaisia taustatietoja näytteillä olevista asioista ja esineistä on tarjolla ja millä kielellä esittelyt ovat. Saamelaistamisen kannalta on tärkeää näyttää myös se, miten kulttuuriset käytännöt ja ilmaisutavat

ovat vuosien varrella modernisoituneet.

Keskeinen osa Aikion tutkimuksen teoreettista pohjaa on sen tiedollisen sijoittuneisuuden ja positionaalisuuden erittely ja pohdinta. Aikio on itse ollut aktiivisena toimijana mukana Siidan toiminnassa, minkä hän tuo asiaankuuluvalla tavalla esille ja minkä hän myös kytee luontevasti tutkimuksensa kysymyksenasetteluun. Osallisuus tutkimuksen kohteena olevassa aihepiirissä tarkoittaa myös sitä, että tutkimuksellisten tavoitteiden lisäksi Aikiolla on konkreettisia pyrkimyksiä vaikuttaa saamelaismuseon käytäntöihin ja tulevaisuuden todellisuuksiin. Se, että tekijällä on kohteestaan myös akateemisen piirin ulkopuolelta karttunutta tietoa, osoittautuu arvokkaaksi kulttuuriseksi pääomaksi tutkimuskysymysten ratkaisemisessa. Yhteisön sisäpuolelta tulevaa asiantuntijuutta onkin syytä arvostaa erityisesti tutkimuksissa, joissa käsitellään vähemmistöasemassa olevalle kulttuurille potentiaalisesti herkkiä aiheita ja kysymyksiä.

Vaikka Aikion tapauksessa onkin sekä sisällöllisesti että tutkimuspoliittisesti perusteltua sijoittaa tutkimuksensa ensisijaisesti saamentutkimuksen sisälle, metodisia apuvälineitä olisi voinut etsiä kauempaakin. Esimerkiksi museon toimin-

takertomuksia analysoivassa artikkelissa olisi voinut olla hyötyä kielentutkimuksessa harjoitetusta virka- ja hallintokielen tekstien analyysistä. Pohdinnat taiteen käyttämisestä osana museotoimintaa olisivat vastaavasti hyötyneet taiteentutkimuksessa analysoiduista tekijyyden merkityksistä. Samalla olisi ollut kiinnostavaa lukea reflektointia siitä, miten *duodjin* eli saamenkäsityön merkitykset sopisivat – tai eivät sopisi – länsimaisen taideteorian keskusteluihin.

Duodji on Aikion tutkimuksessa ja saamelaisessa kulttuurissa laajemminkin niin keskeinen käsite, että saamelaisen kulttuuripiirin ulkopuolinen lukija olisi kaivannut siitä keskitettyä määritelmää. Toisaalta kaltaiselleni enemmistökulttuuria edustavalle lukijalle voi olla sangen opettavaista joutua tilanteeseen, jossa ei oteta huomioon hänen mahdollisia tiedollisia puutteitaan. Kun oletusarvona eivät ole enemmistökulttuurin tiedon rajat, lukija joutuu näkemään hieman vaivaa ymmärtääkseen toisen kulttuurin tapoja jäsentää ja merkityksellistää ympäröivää todellisuutta.

Johtuen jo Saamelaismuseo Siidan ainutlaatuisesta kulttuurisesta merkityksestä Aikion tutkimus täyttää huomattavan tiedollisen aukon. Siitä onkin

oleva iloa ja hyötyä yllirajaiselle saamentutkimukselle yleensä ja (saamelaisen) museoinstituution tutkimukselle erityisesti. Kielivalintojensa ansiosta Aikion tutkimus on punnittu ja täten perusteltu puheenvuoro kansainvälisessä alkuperäiskansatutkimuksessa käytävään ajankohtaiseen keskusteluun kulttuuriperinnön merkityksistä ja käytännöistä. Samalla se tarjoaa oivaltavia näkökulmia ja tarpeellista taustatietoa saamelaisesta kulttuuriperinnöstä käytävään julkiseen keskusteluun niin Suomessa kuin koko Saamenmaalla.

Olli Löytty

Kiistanalaista vieraanvaraisuutta ja affektiivista läheisyyttä: Kokemuksia turvapaikanhakijoiden kotimajoituksesta

---

Paula Merikoski: Contentious Hospitality: Solidarity and Affective Proximity in the Home Accommodation of Asylum Seekers in Finland. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2023, 92 s. ISBN 978-951-51-9263-9

Lukuisat suomalaiset ovat kutsuneet turvapaikanhakijoita kotiinsa asumaan osana laajempaa eurooppalaista solidaa-